

Presència de l'Hospitalet de Llobregat a la literatura

1

Fins l'any 2009 ningú no havia parat esment en la possibilitat que l'Hospitalet de Llobregat tingués una presència significativa a la literatura. A banda d'uns originals *mars del sud* que Manuel Vázquez Montalbán va situar al barri de Bellvitge i de la menció destacada que el geògraf Carles Carreras fa de l'Hospitalet al seu estudi sobre la Barcelona literària, semblava que la presència de l'Hospitalet de Llobregat a la literatura era tan inversemblant com trobar un petit safareig de pedra en un carrer de la ciutat.

Fins l'any 2009 no hi havia cap estudi sobre el tema, cap article, cap llista. De fet, el mateix Carreras afirmava en el seu llibre que «la perifèria metropolitana resta més suburbanitzada literàriament del que ho està en la realitat social i funcional».

Ningú no havia pensat d'estudiar la possible imatge literària d'aquesta ciutat fins que a la convocatòria de les Beques l'Hospitalet 2009, l'Ajuntament i el Centre d'Estudis de l'Hospitalet van proposar com a tema d'investigació «L'Hospitalet a la literatura. La imatge de la ciutat a la creació literària». La combinació de llibres i ciutat em va seduir i vaig presentar-m'hi, per deformació professional de llibreter i bibliotecari; no s'hi devia presentar cap investigador de debò i em van triar.

Des d'aleshores, l'Hospitalet literari s'apareix periòdicament, com el fantasma d'una mansió abandonada, i em ve a buscar, un cop l'any. D'aquestes trobades va venir el treball *L'Hospitalet: més realitat que ficció. L'Hospitalet a la literatura: la imatge de la ciutat a la creació literària* (2010); la ponència «L'Hospitalet a la literatura. Una mostra de patrimoni ocult», en les IV Jornades del Patrimoni del Baix

Llobregat (2011); l'article «L'Hospitalet literari: més realitat que ficció» dels *Quaderns d'Estudi* (2012); la xerrada «Bellvitge a la literatura» (2013); l'article «Perifèries literàries» dels *Quaderns d'Estudi* (2014) i la xerrada «Bellvitge. Vida, conflicte i literatura» (2015). Patrimoni ocult, més realitat que ficció, perifèria literària, vida i conflicte o quina imatge de ciutat se'ns mostra són maneres diverses d'acostar-se a la presència d'aquesta ciutat a la literatura.

He acceptat cada cita amb aquest fantasma de l'Hospitalet literari pel compromís amb una ciutat que m'estimo irracionalment i pel deute amb la bogeria del jurat i organitzadors que van posar sobre la taula el tema de l'Hospitalet a la literatura.

Em prenc, però, la trobada d'avui i la publicació del text en les actes d'aquestes Jornades com un nou i desesperat intent de passar el testimoni a un investigador de debò: rigorós, culte, sistemàtic, fiable. Algú que posi seny a un Hospitalet literari que, cada vegada n'estic més convençut, és un reflex perfecte de la rauxa sostinguda que, al llarg del segle xx, va convertir «el paisatge més deliciós que es podia veure» (Balaguer, 1857) en «el femer barceloní» (Camós, 1986) dels anys trenta o en la ciutat que a mitjan anys vuitanta era considerada un barri de Barcelona per gairebé la meitat dels seus habitants.

2

L'Hospitalet és la petita ciutat on el temps no només no es va aturar, sinó que es va accelerar. La ciutat que va passar de 4.950 habitants l'any 1900 a 37.650 el 1930. L'Hospitalet del segle xx és la petita ciutat en què la població no parava de créixer, en què el nombre d'habitants creixia sense aturador com si fos una mongetera màgica.

L'Hospitalet és la ciutat mutilada, abandonada al bosc per qui l'havia d'estimar, com si la Marina i el Samontà fossin els dos germans pobres d'un conte popular. La ciutat dels prodigis grotescos: la mongetera de la població creixia i creixia fins a límits que arribaran a ser inhumans per al territori (del 1900 al 1940 Catalunya multiplica per 1,5 la seva població, Barcelona, per 2, i l'Hospitalet, per 10; un 200 % entre el 1920 i el 1930), i aquest territori es feia petit i s'engongia miraculosament com una Alcía a punt d'entrar al món de les pitjors meravelles del segle xx: la irracionalitat i la cobdícia.

Entre el 1920 i els primers anys trenta, el terme municipal de l'Hospitalet va quedar reduït gairebé a la meitat, ja que va disminuir un 44 %: l'any 1920 va perdre 935 hectàrees, al sud de la Marina, fins a arribar al mar, i l'any 1933, 54,5 hectàrees més, cap a la muntanya, al nord del Samontà. El que l'Hospitalet perdia era en benefici de Barcelona, un de tants prodigis que van tenir lloc a la ciutat veïna. Enmig d'aquest traspàs de territori, el rei Alfons XIII va tenir l'amabilitat de con-

cedir a l'Hospitalet el títol de ciutat. Corria l'any 1925, ja teníem títol de ciutat, però els títols literaris estaven per arribar.

3

La ficció però, ja hi era. L'Hospitalet és la ciutat que no era ciutat, ni als anys vint, ni als trenta, ni als quaranta, ni als cinquanta. No va ser fins als anys vuitanta del segle xx que la ciutat de l'Hospitalet va poder començar a exercir de ciutat. L'Hospitalet era la ciutat sense identitat, la ciutat desconeguda pels seus propis habitants, la ciutat menystinguda, considerada barri, suburbi, extraradi... L'última parada de la ruta del Transmiserià de Carles Sentís o l'avantsala de la prosperitat per la qual circulaven fileres d'immigrants que no havien aconseguit entrar a la ciutat de debò, com escrivia Eduardo Mendoza.

L'Hospitalet, mutilat i superpoblat, és la ciutat del segon origen. Acollidora enmig de la devastació, com al mecanoscrit de Pedrolo, quan en Dídac i l'Alba troben aixopluc a casa nostra, primer a la Marina i després al Samontà, a Bellvitge i a la Torrassa, els dos barris més literaris de l'Hospitalet.

He dit «barris literaris de l'Hospitalet»? L'Hospitalet literari? Aquest Hospitalet mutilat i superpoblat és present a la literatura? El fantasma de l'Hospitalet literari és real? Doncs sí, ho és, una mica amagat, però tan real com el safareig de pedra del carrer del Xipreret.

Cito el final de l'article «Perifèries literàries» (Ferrer Sales, 2014), en què, després de parlar del rescat literari de la memòria obrera, perifèrica i popular, es diu:

La història de l'Hospitalet pobre, immigrant i fabril és la història d'un conflicte inacabat. Conflicte en el punt d'origen i en el d'arribada, conflicte dels qui venien i dels que ja hi eren, conflicte dels que hi som i dels que segueixen arribant.

I, en literatura, les millors històries són fetes de conflictes.

Estic convençut que aquest és, en gran part, el motiu pel qual Bellvitge és el barri més literari de tota l'àrea metropolitana i també és per això —la visualització del conflicte— que l'Hospitalet s'ha convertit en una de les dues excepcions al menysteniment literari dels municipis obrers de què parlava Carreras.

4

L'Hospitalet és la ciutat d'*El crit de les mil nits*, que va escriure Ramon Gómez Molina; la ciutat de *Los primos del parque* i de *La basca que más casca*, que Jaime Martín va immortalitzar en històries dibuixades; també és la ciutat de les *Flores*

sobre el asfalto i, sobretot, la que destil·la *Sangre de barrio*, la novel·la gràfica que l'any 1990 va fer guanyar a Martín el premi a l'autor revelació del Saló Internacional del Còmic de Barcelona.

L'Hospitalet és la ciutat de la fàbrica Savolta (aquella de *La verdad sobre el caso Savolta*, d'Eduardo Mendoza), la ciutat on Pedrolo ens fa anar en l'original novel·la *Viure a la intempèrie*, la ciutat travessada per la *Línia blava* de Ramon Solsona, la ciutat on Andreu Sotorra amaga «l'assassí» (que «viu a Bellvitge»), la ciutat de la infància que recorda Pedro, el personatge de Sebastià Juan Arbó a *Sobre las piedras grises*, la seva primera novel·la urbana i guanyadora del Premi Nadal l'any 1948.

L'Hospitalet és ciutat acollidora de persones en conflicte, que no és el mateix que persones conflictives. Com la Juani, o el Miguel i la Luisa, personatges d'Empar Fernández a la novel·la *Para que nunca amanezca*, immigrants, instal·lats de fa molts anys al barri de la Torrassa. Com la Desnuda, mare soltera, filla d'una de les famílies més poderoses de Barcelona, treballadora d'una fàbrica tèxtil de la Bordeta i que troba pensió al límit de l'Hospitalet, on criarà el seu fill, el Yonqui, protagonista de *Puro desastre*, d'Eliseo Bayo. Acollidora de persones en conflicte com la diputada socialista que abandona el seu escó al Parlament aragonès per fugir amb un capellà, deixant el marit, la família i la política, i que un periodista descobrirà en un pis de l'Hospitalet, tal com ens narra Margarita Barbachano a *La dama rosa*. La ciutat de l'institut on treballa la «Carme» («en la penombra»), el personatge de la novel·la d'Agustí Alcoberro, guanyadora del Premi Sant Jordi 1998.

L'Hospitalet és la ciutat del barri anarquista de la Torrassa, protagonista a la novel·la *19 de julio*, d'Ignacio Agustí, Premi Nacional de Narrativa l'any 1965 i Premi de la Crítica l'any 1966; l'Hospitalet és la ciutat del refugi exòtic de l'empresari Stuart Pedrell i les investigacions de Carvalho a *Los mares del Sur*, de Vázquez Montalbán; és la ciutat del barri de Paco Muñoz González, que va compartir uns dies d'estiu de l'any 1974 amb *Los alegres muchachos de Atzavara*, també de Vázquez Montalbán, i és la ciutat de Cranes, el sofert regidor de Cultura d'*Un ayuntamiento llamado Ellos* amb moltes semblances amb Francesc Candel.

Personatges en conflicte i conflictes del territori que els escriptors nascuts o arrelats a l'Hospitalet han mostrat també amb una altra mirada, perquè el primer conflicte que viu la ciutat literària i els seus cronistes, i que és a la gènesi de la ciutat real, és la pèrdua del paradís. L'Hospitalet és, també, la ciutat del paradís perdut, expulsada de l'edèn i obligada a guanyar-se el pa amb la suor de les fàbriques.

5

Quan Víctor Balaguer publica la *Guía de Barcelona á Martorell, por el ferro-carril*, l'any 1857, la imatge de la nostra ciutat és la d'un paisatge deliciós:

el paisaje más delicioso que pueda darse. Pocos puntos de vista existen más bellos y preciosos, de más encantos, de más pintoresco esplendor. Es una vasta llanura donde se ven ondular los árboles, los frutos, las mieses, las verduras que pueblan los campos, apareciendo en el fondo la línea azul del mar. [...]

Aquí una vía férrea, un tren que pasa volador rozando apenas la tierra: a un lado las chimeneas de las cuales sale en espirales el humo indicando que a sus pies se agita y mueve un pueblo industrial; enfrente toda esa riquísima extensión de campos, patria del arado y de la azada, surcada por una carretera general, por un canal y por un río; y en el fondo esa otra vasta y también riquísima extensión de agua [...]. ¿Puede darse mejor ni más sorprendente espectáculo? Es un cuadro en el que hay toda una civilización y todo un siglo.

Una visió idíl·lica i amable del territori com la de Ramon Gómez Molina quan parla de l'Hospitalet dels anys trenta a la novel·la *El crit de les mil nits*, amb un Hospitalet que encara comparteix la vida industrial i obrera amb la vida rural, i encara no és un territori superurbanitzat ni suburbialitzat:

[Al pare] Li oferiren treballar d'ebenista en una fàbrica de mobles de l'Hospitalet de Llobregat. Això significava que deixariem per fi aquell fosc pis del Poble Sec [...]. [A la nova casa de l'Hospitalet] Tindriem sol tot el sant dia i estaríem voltats d'arbres i plantes. En fi, ens ho pintava com una espècie de paradís.

L'escriptor idealitza la infància i el nen, protagonista de la novel·la, la ciutat on acaba d'arribar:

Mentre el pare i el xofer pujaven l'escàs moblatge dalt del pis, jo guaitava el nou paisatge. Cap al sud, hortes, camps verds i, més enllà, una bòbila. Cap al nord, una fàbrica de serrar i polir marbre i, més amunt i a l'esquerra, l'estació de tren. Vers el llevant, una altra bòbila i cases de pagès. En la direcció del ponent, la Farga, de la qual destacava, com un periscopi majestuós, la seva alta xemeneia; més enllà i tot seguit de la Farga, la fàbrica tèxtil.

[...] La vida a l'Hospitalet, per si mateixa, ja tenia l'encant de viure, sense traves, gaudint de la natura mitjançant l'aire lliure, del sol, dels arbres i de les plantes [...].

Els contes de l'hospitalenc Joan Casas recollits a *Pols de terrat*, que van guanyar el Premi Víctor Català l'any 1979, són també una mirada amable i nostàlgica d'una ciutat i d'uns personatges en trànsit; el seu conflicte, com el de la ciutat, és de creixement. Els contes descriuen un Hospitalet, el dels anys cinquanta, que encara es reconeix a si mateix, compartint camps, teulades i fàbriques:

Al conte *Les fronteres de la nit*, uns nens que [...] des del terrat de Cal Romeva atalaiaven la xarxa de carrers [...]. Haurien volgut volar com els ocells i

poder grimpar al campanar, fins a les arcades del capdamunt, sota l'ala de ferro de l'àngel trompeter que feia de penell [...].

Des d'allà dalt haurien pogut desxifrar l'enigma del gruix de cases. [...] Les llargues esgarrapades de les vies del tren, la pinzellada d'horts que resseguia la ratlla del canal, l'alternança dels apinyaments de cases amb els terrals de les bòbiles i, fins i tot, la lògica terrible de la ciutat dels morts, emmurallada amb xiprers vigilants [...] se'ls hauria presentat la migradesa del seu territori [...] i desitjarien [...] campar per les terres desconegudes que s'estenien enllà dels seus límits: el món del rec [...] el món dels horts [...] el món dels garrofers, entre les profundes ferides dels torrents i els terrals [...] els marges d'argila [...] el món d'enllà de la via [...].

Un altre escriptor de la ciutat, Francesc Marcé Sanabra, comparteix en la seva poesia aquest moment de tensió que viuen el territori i la seva gent. Als poemes que recull al llibre *Contrallum hospitalenc* és constant la referència a un paisatge que s'està transformant inexorablement, al llenguatge i les paraules de la infància que desapareixen i a uns referents que canvien. Al poema «El meu Hospital» (1953) ens diu com se l'estima, «malgrat el traüt»:

Dels carrers s'emparen, brogit, estridència...
Els motors escampen fums i pestilència...
Però jo l'estimo, malgrat el traüt,
l'aire d'aquest poble, tan meu, tan sabut,
i estimo les cases, els camps, les muntanyes,
les cares amigues, les que em són estranyes...
Enlloc de la terra sóc tan al meu grat
com en el meu poble-suburbi-ciutat
que és on jo vaig néixer i el meu fill naixia
i l'amor dolcíssim em fa companyia...
I oblido que els altres —ulls de mesquinesa—
diuen que el meu poble no té cap bellesa
i és ple de defectes més que no virtuts
i un gris de fumera pinta sos escuts.

Al poema «Mare meva de Bellvitge» (1959), uns anys més tard, coincidint que ja s'han començat a aixecar els blocs de Bellvitge, escriu:

Ja no hi ha dreces, no hi ha senderol,
que pugui portar-me fins al teu redol.
[...]
Els bous de pastura no es troben enlloc...
La ciutat avança ver tu a poc a poc.
(La ciutat que oblida, renova, desfà,
la ciutat grisenca d'asfalt i quitrà)

I al final dels anys seixanta, en un altre poema dedicat a la «Vella ermita de Bellvitge», veiem com el paisatge, urbà i humà, ha canviat ja definitivament i l'ànim del poeta també:

Sempre t'he portat al cor
vella ermita de Bellvitge...
i ara voltada de blocs
i més que mai escondida
entremig de tanta gent
que t'ignora o que t'oblida.

Però el poema en què Francesc Marcé Sanabra més es rebel·la contra el paradís perdut és el que escriu l'any 1976, quan la ciutat llueix ja amb tota la seva esplendor urbanística. S'ha construït Bellvitge, s'ha construït Can Serra, s'ha construït la Florida..., i el poeta escriu «Ingènuament»:

Tal com un pit turgent
entre randes de boira
pel darrera dels pisos de Can Serra
s'endevina Sant Pere Màrtir...
M'agradaria sense malícia
i delicadament,
passar la meua mà per la protuberància muntanyenca
i potser tota la plana del delta
s'estremiria del dolç pessigolleig.
Com una noia en zel.
I així trontollarien
fins a l'ensorrament
els monstruosos habitacles que l'embruten...
I altre cop brotarien triomfants
les onades de blat i alfals i moresc
voluptuosament com anys enrera,
[...]

Gairebé vint anys més tard, l'any 1995, Ramon Minoves, un altre poeta de la ciutat, nascut en una masia del barri de Sant Josep i traslladat de gran a la comarca d'Osona, publica el llibre de poemes *Roderes*. Hi ha un poema dedicat «A l'Hospitalet» amb un títol prou significatiu: «Havent tornat a l'indret on vaig néixer, sense reconèixer-lo».

Primer ens explica i descriu:

Jo tinc per cert que vaig néixer un capvespre
d'un fred hivern, a l'esquena del món,

vora d'un camp i del mur d'una fàbrica,
al si d'un mas que llanguia del tot.
Era l'instant en què un món es moria
enmig del part d'uns estranys horitzons.

Vull recordar la trobada dels segles
reconeguts cadascun pel seu torn:
el vell ferrer que ferrava peülles
i el traginer que tornava del Born
i el Metro Blau allà dalt la Torrassa
i el Carrilet que passava a migjorn.

Després recorda amb emoció:

Mai no he vist uns instants de bellesa
com els d'allí, on vaig viure d'infant
[...]

Mai no he vist unes postes més belles
[...]

Mai no he sentit un perfum com la terra
quan l'han regada a la posta de sol.

Finalment es defineix:

Sóc fronterer, d'aquest món de barreja
que ha ben marcat tot el meu tarannà.
Sóc de pagès, de cultius fets per l'aigua,
no gaire lluny del vinyet de secà.
Sóc de ciutat, del suburbi més xava.
Sóc ben mestís, i el més pur català.

I conclou:

Ara he tornat en aquell escenari
i m'he perdut tot buscant un carrer.
La gran ciutat va engolir-se la terra,
gent i ciment fan sentir-me estranger.
[...]

Ja no existeix el meu poble d'infant,
Aquell indret va deixar d'existir.
Car si el meu món és una ombra distant
ja no tinc lloc. Només tinc el camí.

Jo tinc per cert que vaig néixer un capvespre
d'un fred hivern, a l'esquena del món,
vora del camp i del mur d'una fàbrica,
al si d'un mas que llanguia del tot.
Era l'instant en què un món es moria,
enmig del part d'uns estranys horitzons.

Aquest instant en què un món es mor i, naturalment, un altre neix, ha quedat perfectament retratat en la imatge literària de Bellvitge.

6

Bellvitge, a diferència de l'Hospitalet com a ciutat, no ha tingut mai problemes d'identitat. Ben delimitat, de perfils humans i urbanístics definits, se sap quan va néixer, com i per què. Bellvitge existeix i és vist, és observat i és reconegut. Bellvitge és l'essència del conflicte, necessari per a la creació literària. Conflicte territorial i conflicte humà.

La petita ermita, d'una banda, i, de l'altra, «els horribles paral·lelepípedes de ciment que vam veure créixer com bolets», com diria Francesc Vallverdú, són la part més visible d'aquest conflicte i la més literaturitzada.

Joan Casas, al conte «Cinturó de joncs», descriu la ruta en bicicleta d'uns nens que van del barri Centre fins a l'ermita; així descobrim l'ambient rural de la Marina i, també, la imatge de la Gran Via i el trànsit de vehicles que fan de límit:

El manillar tremolava com si fos la bicicleta la qui estigués espantada, però la va poder dominar. No era tan difícil després de tot. Donà un tomb en rodó, al voltant del pou i de la palmera. Després sentí, feliç del tot, com la grava del camí espetegava sota les rodes, i el vent a la cara fins que va arribar al camí més ample, el que portava a l'ermita travessant els camps. [...]

S'atura al costat de l'edifici del transformador d'electricitat [...]. Sobre els camps daurats, a punt de sega, amb farbalans de patateres i feixes de cols, bledes, enciams i carxoferes, es veia la rotllana de xiprers que encerclava l'ermita. Més enllà la carretera era un riu incessant de camions i cotxes.

Van deixar les bicicletes davant la porta de l'ermita, dins el tancat de boix, llorer i baladres [...]. Amb el sol ja molt baix van tornar cap a casa. Cap a la banda de muntanya, més avall de la via del tren, allà on començaven els camps, unes quantes fàbriques i un únic bloc de pisos trencaven el paisatge; amb l'aire rescalfat, el fum de les xemeneies no pujava gaire amunt i havia anat omplint, al llarg del dia, aquella franja grisa que ara flotava a mig aire, enterbolint el perfil de les primeres cases i la silueta esvelta del campanar.

L'interessant contraplà és la visió que molts escriptors han aportat, situant-se fora del barri i observant-lo precisament des de la Gran Via, quan algun dels seus

personatges ha fet el viatge en cotxe de l'aeroport del Prat cap a la ciutat de Barcelona i no s'ha estat de mirar per la finestra.

Montserrat Roig escriu a *El temps de les cireres* (1977):

El paisatge era clivellat per cotxes en cementiris, colors grisos i amarronats, motors destrossats, cistelles metàl·liques de l'Híper, fulles brutes de pols, marges esllavissats, arbres moribunds i l'ermita de Bellvitge engolida per enormes blocs en renglera. La Natàlia va mirar els xiprers de l'ermita, amarats de pols, i va pensar en aquells dies de color groc en què hi anava amb el seu pare.

Francisco González Ledesma escriu a *Las calles de nuestros padres* (1984):

De todos modos, en el taxi que les conducía desde el aeropuerto a la Barcelona dormida, dejando a un lado almacenes de chatarra y al otro el gran cementerio para vivos de Bellvitge, ella se volvió a mostrar sumisa y tierna.

Valentí Puig escriu a *La gran rutina* (2006):

Pasaba como un zombi por la geografía vertical de Bellvitge [...].

A tot això podríem afegir les al·lusions de Kiko Amat a *Cosas que hacen BUM* («la ciudad dormitorio de las afueras de Barcelona que parece un gran despliegue de dominó proletario»), Ramón de España a *La llamada de la selva* («esos sitios horribles en los que vivían los obreros»), Teresa Pàmies, Manuel de Pedrolo, Francesc Candel o Víctor Alba, a més de Javier Pérez Andújar («una selva de bloques gigantes») a *Paseos con mi madre*, Andreu Sotorra («ruscs d'abelles o laberint») a *L'assassí viu a Bellvitge* o el grandíssim Manuel Vázquez Montalbán.

És precisament Vázquez Montalbán qui afronta el conflicte personal amb més profunditat, tant a *Los mares del Sur* com a *Los alegres muchachos de Atzavara*.

7

Los mares del Sur (1979), novel·la guanyadora del Premi Planeta, és la més popular i coneguda i descriu el capitalisme salvatge i l'especulació immobiliària que va donar lloc al barri de Bellvitge.

A *Los alegres muchachos de Atzavara*, una trobada al poble d'Atzavara, a la costa de Tarragona, l'estiu de 1974, al final del franquisme, serveix per retratar uns personatges burgesos, d'esquerra i, aparentment, liberals. El contrast són Vicente Blesa i Paco Muñoz, dos amics del barri obrer de la Fabriqueta, en realitat Bellvitge, que prendran camins diferents per tal de sortir-se'n a la vida: un es quedarà, l'altre marxarà. Qui ens ho explica és Paco Muñoz González, l'amic que es queda a viure al barri i la primera veu narradora de la novel·la. Diu Paco Muñoz:

En toda la zona que comprende Hospitalet, La Fabriqueta y Bellvitge no hay otro repartidor como yo. [...] Mi familia, los Muñoz González, fue una de las primeras en meterse en los bloques de La Fabriqueta [...]. Yo llegué aquí con once años y he visto cómo se ocupaban los bloques construidos y cómo se construían otros y a mí esto me va y sólo cambiaría los bloques de La Fabriqueta por una casa con piscina.

L'amic és en Vicente:

Vicente que llegó a La Fabriqueta ya a punto de acabar los sesenta y no encajaba el tío [...] ya iba así hace veinte años, como si fuera uno de los golfos de West Side Story, sin ser golfo, como un señorito voluntariamente disfrazado de golfo [...]. Además, el tío «estudiaba». Y cuando decía lo que estudiaba es que en el barrio nos descojonábamos. Estudiaba «ballet moderno».

En Vicente acabarà sortint del barri i el retrobarem l'estiu de 1974, convivint amb els burgesos d'Atzavara i convertit en amant d'un joier ric. Paco, en canvi, tot i que admira, en el seu moment, el gest d'en Vicente quan marxa per prosperar, ens confessa: «A mí me gustaría quedarme siempre tal como soy, tal como estoy». Però:

Con la marcha de Vicente se cerró mi ventana al mundo, pero también me entristeció que dejara La Fabriqueta porque era uno de sus personajes y estos barrios nuevos necesitan personajes que les den carácter, porque si no todos seríamos como los bloques, personas y bloques formando una misma cosa en la que nada destaca.

Aquesta idea la destil·la Feliu Formosa al petit poema *Bellvitge* (2005):

Senyals del temps	que es fan visibles
Pot ser que uns ulls	siguin el centre
Rostres que trenquen	l'uniformisme
Tot es conjura	contra les rectes
Tendals que semblen	autoafirmar-se
S'alça un ingenu	desig de viure

Autoafirmació, uns ulls que siguin el centre, rostres *versus* uniformisme, desig de viure, aquest paisatge humà, aquest conflicte humà que el poeta capta és part, també, del jaciment literari d'aquest barri i d'aquesta ciutat que Vázquez Montalbán reivindicà i descobrí.

8

Si hi ha un altre barri de l'Hospitalet literaturitzat, aquest seria la Torrassa. I de totes les citacions recollides destaca la novel·la *19 de julio*, d'Ignacio Agustí. Un personatge, Máximo, que va fugir de Múrcia per la gana i es va instal·lar a la Torrassa, queda afectat per les seves absències del barri quan es veu obligat a fugir-ne. La seva relació amb el barri condiona el seu estat d'ànim: fora del barri queda atrapat, i quan hi és li torna l'ànim:

Máximo observaba con atención antes de cruzar el entramado de vías por los andurriales de San Andrés, lejos, muy lejos de su barraca de La Torrassa, de la que añoraba los despojos, las tabernas, los gritos, la libertad completa. Hacía ya más de tres semanas que andaba escondiéndose [...]. Se sentía muy lejos de todo, muy lejos de las quebradas de La Torrassa. Desde allí, su barraca de los desmontes resultaba inaccesible; y las calles, y los silencios, y los barro y las esquinas de los descampados, imposibles de alcanzar.

Astillado en los muros de las casas de Sans el sol lacerante del mediodía, sintió que una bocanada de brisa preludiaba los desmontes del arrabal, al tiempo en que las casas volvían a parecer más pequeñas, más a su medida. Y a la luz de la tarde, más benigna, empezó a identificar la silueta del barrio: el dédalo de torrentes y desmontes que se perdía cuesta abajo, con el color de tierra ocre, el polvo volandero de los desniveles y las casas de adobe de una planta, con un mar de techumbres desiguales y el brillo del latón de los remiendos reverberando al sol. Estaba en su barrio y en su mundo [...]. Al pronto le volvió el ánimo [...].

Sergi Doria ha escrit que «Agustí ha conseguit penetrar con gran verosimilitud en el costumbrismo y el microcosmos de la inmigración y el anarquismo de la Torrassa». Certament, a la novel·la, les descripcions del barri i les escenes amb la Torrassa d'escenari són abundants.

9

Si hi ha una novel·la que ens parla de la ciutat en el seu conjunt, aquesta és *Un ayuntamiento llamado Ellos*, de Francesc Candel (1994), novel·la que tracta del pas de l'autor per la política municipal. Candel va ser regidor de Cultura a l'Hospitalet de Llobregat l'any 1979 i en aquesta obra reflecteix la seva experiència nefasta com a regidor. Un parell de citacions sobre Ellos/l'Hospitalet:

El territorio de Ellos era una población densa —trescientos mil habitantes, cuatrocientos mil, no venía de cien mil— [...] enquistada como un grano en un flanco de la Ciudad, municipalmente independiente.

Ellos era una ciudad pobre. Fabril, industrial, inmigrante, menestral y obrera, su clase media eran los comerciantes. Los magnates de la industria elliense vivían en Barcelona, como el cuclillo ponían los huevos en nido ajeno.

Ficció, realitat, crònica, document, testimoni... Aquesta novella és un fragment d'història de la ciutat, part d'una memòria col·lectiva, una mena d'acta notarial sobre una gent, una ciutat i un temps determinats. Els episodis narrats formen part de la història de la ciutat i són testimoni d'una època de transicions i transformacions.

10

Per acabar, plantegem algunes preguntes a mode de conclusió:

1. *És significativa la presència de l'Hospitalet de Llobregat a la literatura?* Sí. L'Hospitalet existeix literàriament. L'Hospitalet existeix a la gran literatura i és una ciutat amb més presència literària del que molta gent s'imagina: Manuel Vázquez Montalbán, Eduardo Mendoza, Ignacio Agustí, Francesc Candel, Joan Casas, Sebastià Juan Arbó, Manuel de Pedrolo...

2. *És l'Hospitalet una ciutat literària?* No. Tot i existir a la literatura, l'Hospitalet no és una ciutat literària. No té espais que siguin referents literaris reconeguts, ni autors de referència vinculats a la ciutat. Hi ha més realitat que ficció literària. La imatge que mostra la literatura és la d'una ciutat industrial, fabril, suburbial, lligada a la immigració, als obrers, a la urbanització del seu territori. Faltaria la gran novella sobre l'Hospitalet que posés rostres, noms, històries... De material n'hi ha molt, és un jaciment literari per explotar.

3. *Hi ha barris literaris a l'Hospitalet?* Sí. Literàriament parlant, hi ha barris de l'Hospitalet que tenen més presència i personalitat que el conjunt de la ciutat. La literatura reflecteix la divisió i la fragmentació de la ciutat en uns barris ben diferenciats i que, al llarg dels anys, han conviscut aïlladament. Els barris s'imposen i, de tots, n'hi ha dos que sobresurten: Bellvitge i la Torrassa. Tots dos són, principalment, la imatge de l'obrer i de la immigració. La Torrassa afegeix l'anarquisme dels anys trenta, i Bellvitge, l'especulació urbanística dels anys seixanta i setanta.

4. *Està prou valorada la presència de l'Hospitalet a la literatura?* No.

5. *És important fer-ho?* Sí. Perquè la literatura és font de coneixement i ens ajuda a conèixer millor la ciutat, perquè les rutes literàries són una manera d'aproximar-se a la història d'una població i ajuden, així, a entendre millor alguns dels conflictes del territori, perquè —com diria Joan F. Mira— els territoris els fem nostres també a través de les paraules i perquè les paraules, la literatura, ho sabem millor que ningú, ens ho dona tot: pertinença, sentit, emocions, plaer...

CARLES FERRER SALES
Filòleg i documentalista

BIBLIOGRAFIA

- CAMÓS, Joan (1986). *L'Hospitalet: La història de tots nosaltres: 1930-1936*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (2009). «L'Hospitalet i la immigració. Catalanistes i anarquistes als anys trenta». *Quaderns d'Estudi* [l'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet], núm. 2, p. 71-84.
- CAMÓS, Joan; SANTACANA, Carles (1997). *Història de l'Hospitalet: Una síntesi del passat com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de l'Hospitalet: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.
- CARRERAS, Carles (2003). *La Barcelona literària: Una introducció geogràfica*. Barcelona: Proa.
- FERRER SALES, Carles (2010). *L'Hospitalet: més realitat que ficció. L'Hospitalet a la literatura: la imatge de la ciutat a la creació literària*. L'Hospitalet de Llobregat: Museu de l'Hospitalet: Arxiu Històric de l'Hospitalet.
- (2012). «L'Hospitalet literari: més realitat que ficció». *Quaderns d'Estudi* [l'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet], núm. 26, p. 81-113.
- (2012). «L'Hospitalet a la literatura. Una mostra de patrimoni ocult». A: *Patrimoni, història local i didàctica. Homenatge a Jaume Codina. Actes de les VI Jornades del Patrimoni del Baix Llobregat*. Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal del Baix Llobregat: Edicions del Llobregat, p. 300-312.
- (2014). «Perifèries literàries». *Quaderns d'Estudi* [l'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat], núm. 28, p. 9-31.
- MIRA, Joan Francesc (2007). *Territori, llengua, literatura, identitat. A: Actes del III Seminari sobre patrimoni literari i territori*. Barcelona: Espais Escrits.

RELACIÓ DE LLIBRES CITATS

- AGUSTÍ, Ignacio (1965). *19 de julio*. Barcelona: Planeta.
- ALCOBERRO, Agustí (1989). *Retrat de Carme en penombra*. Barcelona: Edicions 62.
- AMAT, Kiko (2007). *Cosas que hacen BUM*. Barcelona: Anagrama.
- BALAGUER, Víctor (1857). *Guía de Barcelona á Martorell, por el ferro-carril*. Barcelona.
- BARBACHANO, Margarita (1998). *La dama rosa*. Madrid: Huerga y Fierro.
- BAYO, Eliseo (1999). *Puro desastre*. Madrid: Acento.
- CANDEL, Francisco (1994). *Un ayuntamiento llamado Ellos*. Barcelona: Ediciones B.
- CASAS, Joan (1980). *Pols de terrat*. Barcelona: Selecta.
- ESPAÑA, Ramón de (1999). *La llamada de la selva*. Barcelona: Edhasa.
- FERNÁNDEZ, Empar (2001). *Para que nunca amanezca*. Barcelona: Meteora.
- FORMOSA, Feliu (2005). *Bellvitge*. Barcelona: Cruïlla.
- GÓMEZ MOLINA, Ramon (2000). *El crit de les mil nits*. Lleida: Pagès.
- GONZÁLEZ LEDESMA, Francisco (1984). *Las calles de nuestros padres*. Barcelona: Plaza Janés.
- JUAN ARBÓ, Sebastià (1949). *Sobre las piedras grises*. Barcelona: Destino.
- MARCÉ SANABRA, Francesc (1979). *Contrallum hospitalenc*. L'Hospitalet: Rius i Vila.
- MARTÍN, Jaime (1989). *La basca que más casca*. Barcelona: La Cúpula.
- (1989). *Sangre de barrio*. Barcelona: La Cúpula.

- MARTÍN, Jaime (1990). *Flores sobre el asfalto*. Barcelona: La Cúpula.
- (1991). *Los primos del parque*. Barcelona: La Cúpula.
- MENDOZA, Eduardo (1975). *La verdad sobre el caso Savolta*. Barcelona: Seix Barral.
- MÍNOVES, Ramon (1995). *Roderes*. Barcelona: Columna.
- PEDROLO, Manuel de (1974). *Mecanoscrit del segon origen*. Barcelona: Edicions 62.
- (1974). *Viure a la intempèrie*. Barcelona: Nova Terra.
- PÉREZ ANDÚJAR, Javier (2011). *Paseos con mi madre*. Barcelona: Tusquets.
- PUIG, Valentí (2006). *La gran rutina*. Barcelona: Destino.
- ROIG, Montserrat (1977). *El temps de les cireres*. Barcelona: Edicions 62.
- SENTÍS, Carles (1994). *Viatge en Transmiserià*. Barcelona: La Campana.
- SOLSONA, Ramon (2004). *Línia blava*. Barcelona: Columna.
- SOTORRA, Andreu (1987). *L'assassí viu a Bellvitge*. Barcelona: Empúries.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1979). *Los mares del Sur*. Barcelona: Planeta.
- (1987). *Los alegres muchachos de Atzavara*. Barcelona: Seix Barral.